

УДК 351.77

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.13>**О. В. Баб'як**

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної діагностики
Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0003-1934-0075>

ЧИННИКИ ТА ОЗНАКИ ПОСИЛЕННЯ СПІВПРАЦІ ВООЗ З НАЦІОНАЛЬНИМИ УРЯДАМИ

Визначено, що національні уряди та органи державного регулювання не можуть самостійно вирішувати питання, які за масштабами перевищують межі національних кордонів. Серед чинників посилення співпраці міжнародних організацій та національних органів державного управління в сфері охорони здоров'я ми можемо визначити наступні: глобалізація, яка принесла нові загрози для конкретної людини, а принципи доступу до медичної допомоги та доступу до ефективних ліків лишилися на попередньому рівні; інтеграційні процеси в світі; проведення у багатьох країнах світу – в тому числі і в Україні – процесу реформування систем охорони; формування глобального громадянського суспільства та його вплив на санітарно-епідеміологічну ситуацію, продовольчу, харчову безпеку, стан екології та ліквідацію наслідків політичних криз та військових конфліктів; посилення значення волонтерських організацій, значну частину діяльності яких спрямовано на забезпечення первинних медичних потреб окремих категорій населення.

Доведено, що провідною інституцією світової системи охорони здоров'я є Всесвітня організація охорони здоров'я. Її особливе значення в цій системі проявилось під час пандемії COVID-19. Діяльність ВООЗ є багатогранною та різноплановою. ВООЗ частіше за все позиціонують як організацію – майданчик для переговорів. Слід зауважити, що її функції є універсальними і вони охоплюють всі інструменти впливу міжнародних організацій на глобальну систему охорони здоров'я та діяльність національних органів управління цією сферою. Ознаки діяльності ВООЗ як наднаціонального органу управління багато в чому зумовлені її особливим статусом – роботою під егідою ООН. Представництва ВООЗ, що володіють дипломатичним статусом, органи управління, співробітники, представники держав при органах ВООЗ, які володіють дипломатичними привілеями та імунітетами стають авторитетними учасниками світової медичної спільноти.

В своїй діяльності – нормотворчій, науковій, освітній, пропагандистській ВООЗ спирається на співпрацю та діяльність інших міжнародних організацій. В окремих сферах ВООЗ співпрацює з іншими організаціями системи ООН.

Ключові слова: чинники, ВООЗ, співпраця, національні уряди, міжнародні організації, ООН, COVID-19.

Постановка проблеми. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) була заснована в 1948 році з амбітною метою – досягнення всіма народами найвищого можливого рівня здоров'я. Її Конституція визначила 22 широкі функції, першою з яких була «діяти як керівний і координуючий орган з питань міжнародної охорони здоров'я». З 1948 року багато змінилося у системі глобальної охорони здоров'я. З'явилися нові ініціативи, було

створено нові міжнародні організації, які кидають виклик ВООЗ як головному органу координації та регулювання світової системи охорони здоров'я. Прикладом впливу інших міжнародних організацій є залучення Світового банку до широкомасштабного кредитування сектору охорони здоров'я у 1980-х роках, створення нових організацій, таких як ЮНЕЙДС, Альянс GAVI (раніше Глобальний альянс з вакцин та імунізації), Глобальний фонд

для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією (Глобальний фонд) і ЮНІТЕЙД. Ці організації створено з метою вирішення конкретних проблем із захворюваннями. В світі існують приклади нових державно-приватних партнерства для розробки продуктів та технологій боротьби з небезпечними захворюваннями, такі як Medicines for Malaria Venture або Drugs for Neglected.

Тим часом надійне фінансування ВООЗ від урядів зменшувалося, і вона стала залежною на добровільних внесках урядів та інших суб'єктів, як правило, призначених для конкретного заходу, якому віддають перевагу донор. В останні роки Фонд Білла та Мелінди Гейтс став одним із найбільших добровільних вкладників до ВООЗ. В нових умовах ВООЗ повинна по іншому позиціонувати себе по відношенню до цих нових структур і нового інституційне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В подані роботі ми спиралися на напрацювання таких авторів як Вівсьянник О. М., Загороднева О. В., Зима І. Я., Пономарьова Л. І., Сазонець І. Л., Сазонець О. М., Саричев В. І., Семигіна Т. В., Хендель Н. В. В працях цих вітчизняних науковців було проаналізовано проблеми інституційної трансформації системи державного управління охороною здоров'я під впливом розвитку діяльності міжнародних організацій, сутність міжнародних організацій сфери охорони здоров'я та напрями їх діяльності, функції міжнародних організацій як наднаціональних органів управління, місце міжнародних організацій охорони здоров'я в світовій інституційній системі.

Мета дослідження. У подані статті розглядаються актуальні завдання діяльності ВООЗ, її нові цілі та завдання та основні питання які виникають при визначенні ролі ВООЗ у міжнародній глобальній системі охорони здоров'я. Визначається необхідність в еволюції організації та її особливе значення під час пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Національні системи охорони здоров'я функціонують в умовах глобальних викликів

та загроз. Серед глобальних викликів та загроз, які впливають на стан здоров'я населення, його смертність слід визначити стихійні лиха, погіршення екологічного стану довкілля, політичні та демографічні кризи, військові дії, епідеміологічні стани світового масштабу – епідемії та пандемії. Національні уряди та органи державного регулювання не можуть самостійно вирішувати питання, які за масштабами перевищують межі національних кордонів. Такі питання розглядаються органами наддержавного регулювання, ними опікуються ООН та Рада Європи. В світі створено систему міжнародних організацій, які є важливим чинником врегулювання кризових станів охорони здоров'я.

Серед чинників посилення співпраці міжнародних організацій та національних органів державного управління в сфері охорони здоров'я ми можемо визначити наступні:

– глобалізація, яка принесла нові загрози для конкретної людини, а принципи доступу до медичної допомоги та доступу до ефективних ліків лишилися на попередньому рівні. Тому необхідність запровадження нових методів медичної допомоги, справедливого доступу до медичної допомоги стали чинником розвитку міжнародних організацій різного спрямування та форм діяльності та їх співпраці з національними системами охорони здоров'я;

– інтеграційні процеси в світі. Ці процеси зумовлені різними формами глобалізації і потребують співпраці в різних форматах. Практика посилення процесів міжнародної інтеграції в різних сферах співпраці національних урядів та глобального громадянського суспільства сприяє розвитку аналогічних форм інтеграції с сфері охорони здоров'я в світових масштабах;

– проведення у багатьох країнах світу – в тому числі і в Україні – процесу реформування систем охорони. Реформування національних систем охорони здоров'я спрямовано, в тому числі, і на посилення інтеграції в сфері медичної співпраці урядів, закладів охорони здоров'я, органів місцевого самоврядування, національних спілок та організацій із світовими медич-

ними інституціями, міжнародними організаціями;

– формування глобального громадянського суспільства та його вплив на санітарно-епідеміологічну ситуацію, продовольчу, харчову безпеку, стан екології та ліквідацію наслідків політичних криз та військових конфліктів. Міжнародні організації охорони здоров'я є інструментами цього процесу. Певні організації роблять це шляхом організації комунікативних систем в сфері охорони здоров'я, інші мають повноваження щодо надання рекомендацій національним системам охорони здоров'я, окремі – надають рекомендації певному колу професіоналів у тій чи іншій сфері медицини. Є організації, які поєднують в собі види медичної допомоги з іншими видами гуманітарної діяльності;

– в світі посилялось значення волонтерських організацій, значну частину діяльності яких спрямовано на забезпечення первинних медичних потреб окремих категорій населення. Такі організації посідають все більш вагоме місце серед організацій гуманітарного профілю і їх діяльність також необхідно враховувати при проведенні впливу міжнародних організацій на міжнародне інституційне середовище охорони здоров'я.

Провідною інституцією світової системи охорони здоров'я є Всесвітня організація охорони здоров'я. Її особливе значення в цій системі проявилось під час пандемії COVID-19. Формалізовані межі функціонування ВООЗ не можуть охопити всі напрями співпраці країн в системі охорони здоров'я, що зумовлено багатогранним виміром проблем, які створює процес глобалізації. Хендель Н. В роботі «Пандемія COVID-19 і міжнародне право» визначає, що «У ХХІ столітті проблематика охорони здоров'я перейшла в розряд глобальних проблем сучасності, включаючи забезпечення справедливого доступу до основних видів медико-санітарної допомоги та колективний захист від транснаціональних загроз. Глобалізація призвела до переходу загроз колективному і індивідуальному здоров'ю на інший, новий якісний рівень, і до появи нових загроз, що спричинило необхідність спільних дій в галузі охорони здоров'я зусиллями всієї світової

спільноти. Вони пов'язані як зі змінами самій природі захворювань, так і в появі нових захворювань, і шляхів їх поширення» [1, с. 249]. Як зазначає науковець, глобалізація принесла нові загрози для конкретної людини, а принципи доступу до медичної допомоги та доступу до ефективних ліків лишилися на попередньому рівні. Тому необхідність запровадження нових методів медичної допомоги, справедливого доступу до медичної допомоги стали чинником розвитку міжнародних організацій системи охорони здоров'я.

З урахуванням напрямів співпраці міжнародних організацій та органів державного управління в Україні, Вівсяник О. М. пропонує власне бачення місця міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. У відповідності до функцій міжнародних організацій автором визначено чотири групи міжнародних організацій, що активно співпрацюють з органами державного управління охороною здоров'я. До функцій міжнародних організацій сфери охорони здоров'я автором віднесено такі як: нормативна, консультативна, посередницька, операційна, інформаційна, контрольна. На основі інформаційного, нормативного та правового забезпечення такі групи міжнародних організацій як: організації-майданчики (WFO, WMA), організації - режими (IDF, IARC, APA, IBFAN, ERC), організації гуманітарної допомоги (МЧХ, MOM, MSF), професійні об'єднання лікарів (WONCA, ISAPS, HRI) співпрацюють з органами державного управління охороною здоров'я та з органами державного управління, діяльність яких дотична до проблем охорони здоров'я [3]. Систематизація міжнародних організацій за Вівсяником В.М. представлена на рис. 1.

Всесвітня організація охорони здоров'я є найбільш впливовою серед багатьох видів міжнародних організацій, що працюють в сфері охорони здоров'я. Діяльність ВООЗ є багатогранною та різноплановою. ВООЗ частіше за все позиціонують як організацію - майданчик для переговорів. Слід зауважити, що її функції є універсальними і вони охоплюють всі інструменти впливу міжнародних організацій на глобальну систему охорони здоров'я та

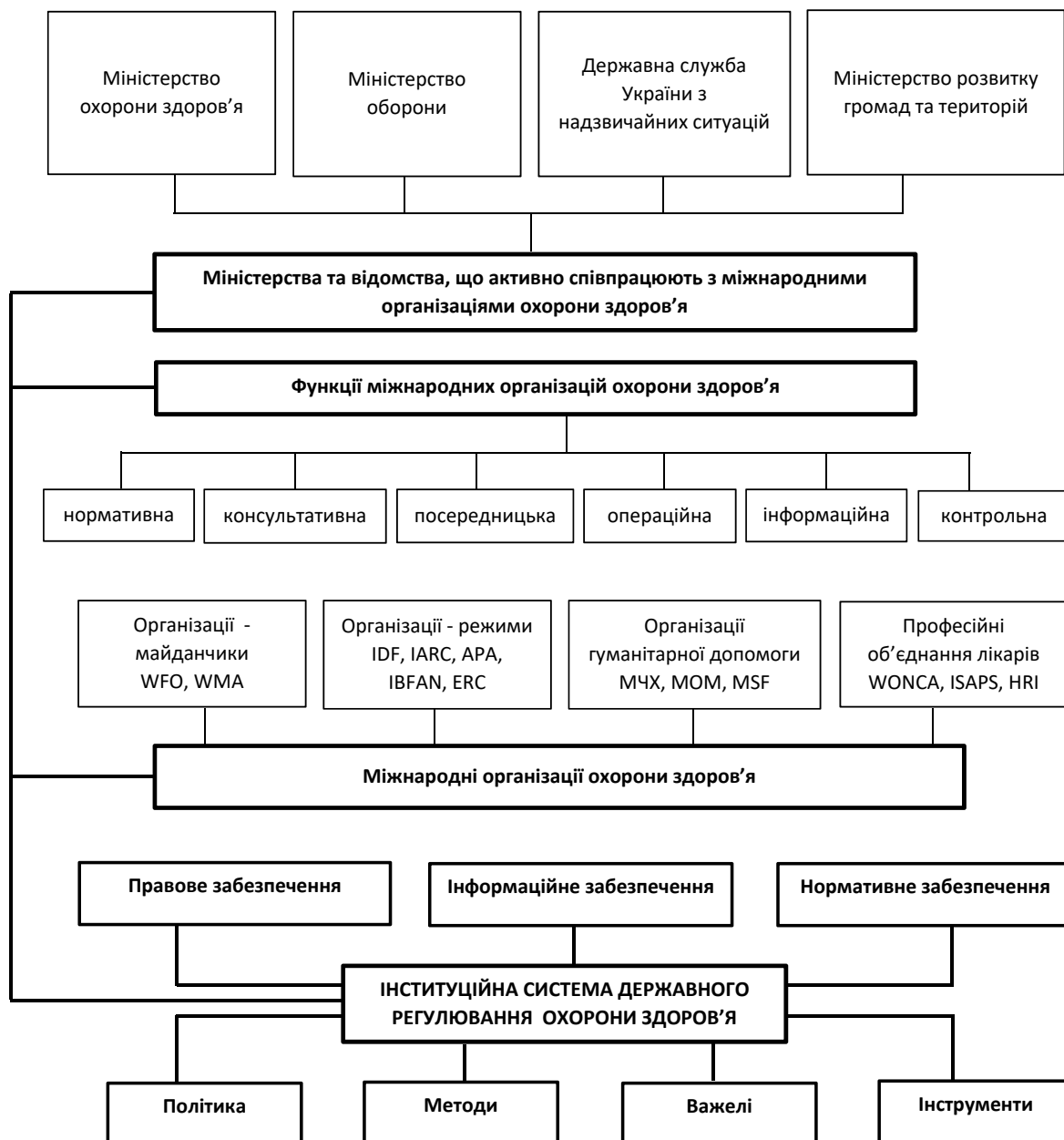

Рис. 1. Міжнародні організації в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я [3]

діяльність національних органів управління цією сферою. На нашу думку ця організація є не тільки майданчиком, але виконує і функції регулятора та фахової, професійної площадки для медиків.

Загороднева О. В. та Пономарьова Л. І. в роботі «Роль Всесвітньої організації охорони здоров'я у вирішенні міжнародних проблем громадського здоров'я: історія, сучасність та перспективи розвитку» визначають, що «загрози глобального кліматичного кризу та пандемія коронавірусної інфекції показали, що роль ВООЗ має

зростати задля попередження можливих катаклізмів як в окремих державах, так і в світовому масштабі... саме ВООЗ, маючи величезний позитивний міжнародний досвід у боротьбі з різноманітними проблемами в галузі охорони здоров'я суспільства, залишається єдиною ефективною організацією, яка консолідує зусилля більшості країн світу для подолання проблем всього людства»[4, с. 90].

Хендель Н. В. з правової точки зору в роботі «Організаційно-правові аспекти діяльності Всесвітньої організації охорони

здоров'я як координуючої універсальної організації» визначила наступні ознаки діяльності ВООЗ як наднаціонального органу управління:

- право вступати у правовідносини з державами-членами, державами, які не є членами організації, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями;

- вступаючи у правовідносини з державами-членами, державами, які не є членами організації, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями може укладати з ними міжнародні договори;

- до компетенції ВООЗ входить створення норм міжнародного права, проте у суворо обмеженій сфері охорони здоров'я;

- держави мають при ВООЗ свої постійні представництва, що володіють дипломатичним статусом;

- ВООЗ, її органи, співробітники, представники держав при органах ВООЗ володіють дипломатичними привілеями та імунітетами;

- має право застосовувати санкції відносно до своїх членів за дії, що порушують положення Статуту ВООЗ, суперечать її принципам і цілям;

- будучи спеціалізованою установою ООН на підставі ст. 96 Статуту ООН і ст. 76 Статуту ВООЗ, може звертатися за консультативним висновком з будь-якого юридичного питання, що виникає в межах її компетенції в Міжнародний Суд [5, с. 150]. Ознаки діяльності ВООЗ як наднаціонального органу управління багато в чому зумовлені її особливим статусом – роботою під егідою ООН. Представництва ВООЗ, що володіють дипломатичним статусом, органи управління, співробітники, представники держав при органах ВООЗ, які володіють дипломатичними привілеями та імунітетами стають авторитетними учасниками світової медичної спільноти та інституційної системи управління охороною здоров'я [6, 7].

Крім перелічених функцій авторка окремо визначає важливість наукової функції ВООЗ. За її думкою «Основними напрямками діяльності ВООЗ є: науково-дослідна діяльність; освітня діяльність і поширення інформації; технічне співробітництво; вертикальні програми...» [5, с. 151]. Не дивлячись на той факт,

що ВООЗ не має потужних лабораторій, дослідницьких центрів, університетів, організація значною мірою координує роботу науковців світу в сфері медичної науки, є площадкою для проведення наукових конференцій, симпозіумів, конгресів та ін. Важливість цієї функції ВООЗ була особливо відчутна під час координації спільних зусиль людства в процесі протистояння пандемії COVID-19. Наприклад, діяльність в сфері реєстрації та розподіл вакцин від коронавірусу базувалася на наукових підходах та класифікації. ВООЗ стала організацією яка поєднує наукові розробки фармацевтичних компаній в цій сфері та заходи практичного застосування вакцин в різних країнах, різними групами населення та надає регламенти застосування вакцин різних корпорацій та поєднання різних вакцин у щепленнях.

В своїй діяльності – нормотворчій, науковій, освітній, пропагандистській ВООЗ спирається на співпрацю та діяльність інших міжнародних організацій. В окремих сферах ВООЗ співпрацює з іншими організаціями системи ООН [8, 9]. ВООЗ є ключовим елементом світової фахової мережі в сфері охорони здоров'я. Семігіна Т. в роботі «Охорона здоров'я у глобальному та європейському порядку денному» визначає, що «ВООЗ співпрацює із національними та регіональними організаціями по боротьбі із СНІДом, а також із такими установами ООН, як Фонд для діяльності в галузі народонаселення (ЮНФПА), Дитячий Фонд (ЮНІСЕФ), ЮНЕСКО, ПРООН, Світовим банком» [2, с. 114]. На теперешній час ця співпраця суттєво розширилася у зв'язку з необхідністю подолання наслідків пандемії COVID-19, вдосконалення національних систем державного управління профілактикою та реабілітацією.

Висновки. Національні уряди та органи державного регулювання не можуть самостійно вирішувати питання, які за масштабами перевищують межі національних кордонів. Серед чинників посилення співпраці міжнародних організацій та національних органів державного управління в сфері охорони здоров'я ми можемо визначити наступні: глобалізація, яка принесла нові загрози для конкретної

людини, а принципи доступу до медичної допомоги та доступу до ефективних ліків лишилися на попередньому рівні; інтеграційні процеси в світі; проведення у багатьох країнах світу – в тому числі і в Україні – процесу реформування систем охорони; формування глобального громадянського суспільства та його вплив на санітарно-епідеміологічну ситуацію, продовольчу, харчову безпеку, стан екології та ліквідацію наслідків політичних криз та військових конфліктів; посилення значення волонтерських організацій, значну частину діяльності яких спрямовано на забезпечення первинних медичних потреб окремих категорій населення.

Провідною інституцією світової системи охорони здоров'я є Всесвітня організація охорони здоров'я. Її особливе значення в цій системі проявилось під час пандемії COVID-19. Діяльність ВООЗ є багатогранною та різноплановою. ВООЗ частіше за все позиціонується як організація – майданчик для переговорів. Слід зауважити, що її функції є універсальними і вони охоплюють всі інструменти впливу міжнародних організацій на глобальну систему охорони здоров'я та діяльність національних органів управління цією сферою. Ознаки діяльності ВООЗ як наднаціонального органу управління багато в чому зумовлені її особливим статусом – роботою під егідою ООН. Представництва ВООЗ, що володіють дипломатичним статусом, органи управління, співробітники, представники держав при органах ВООЗ, які володіють дипломатичними привілеями та імунітетами стають авторитетними учасниками світової медичної спільноти.

Список використаної літератури:

1. Хендель Н. В. Пандемія COVID-19 і міжнародне право. Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова : (до 75-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова) : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.(Одеса, 17 верес. 2021 р. / Нац. ун-т «Одеська юрид. академія»; за заг. ред. А. Ф. Крижановського. Одеса : Фенікс, 2021. С. 248–251.
2. Семигіна Т. В. Охорона здоров'я у глобальному та європейському порядку денному. Політичний менеджмент. 2012. № 1–2. С. 112–120.
3. Вівсянник О.М. Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. Рівне : Волин. береги, 2021. 212 с.
4. Загороднева О. В., Пономарьова Л. І. Роль Всесвітньої організації охорони здоров'я у вирішенні міжнародних проблем громадського здоров'я: історія, сучасність та перспективи розвитку. *Actual problems of modern medicine*. Issue 7. 2021. С. 89–97.
5. Хендель Н. В. Організаційно-правові аспекти діяльності Всесвітньої організації охорони здоров'я як координуючої універсальної організації. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 145–158.
6. Сазонець І. Л., Зима І. Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я : монографія. Рівне : Волин. береги, 2018. 168 с.
7. Сазонець О. М., Саричев В. І. Міжнародні організації в управлінні людським розвитком: глобалізаційний вимір. Дніпро : «Нова ідеологія», 2012. 252 с.
8. Сазонець І. Л., Вівсянник О. М. Передумови функціонування міжнародних організацій в інституційному механізмі державного управління системою охорони здоров'я. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 227–237.
9. Сазонець І. Л., Вівсянник О. М. Стратегічні пріоритети Всесвітньої організації охорони здоров'я в інституційному механізмі державного управління системою охорони здоров'я. *Вісник НУЦЗУ. Серія: державне управління*. 2020. № 1. С. 275–284.

Babiak O. Factors and signs of strengthening WHO cooperation with national governments

It has been determined that national governments and state regulatory bodies cannot independently resolve issues that exceed national borders in scope. Among the factors of increased cooperation between international organizations and national public administration bodies in the field of health care, we can identify the following: globalization, which brought new threats to a specific person, while the principles of access to medical care and access to effective medicines remained at the previous level; integration processes in the world; carrying out in many countries of the world - including in Ukraine - the process of reforming security systems; the formation of a global civil society and its impact on the sanitary-epidemiological situation, food, food security, the state of ecology and the elimination of the consequences of political crises and military conflicts; increasing the importance of volunteer organizations, a significant part of whose activities are aimed at ensuring the primary medical needs of certain categories of the population.

It has been proven that the World Health Organization is the leading institution of the world health care system. Its special importance in this system was manifested during the COVID-19 pandemic. WHO's activities are multifaceted and diverse. WHO is most often positioned as an organization - a platform for negotiations. It should be noted that its functions are universal and they cover all the instruments of influence of international organizations on the global health care system and the activities of national management bodies in this area. The signs of WHO's activity as a supranational governing body are largely determined by its special status - work under the auspices of the UN. Representations of the WHO with diplomatic status, management bodies, employees, representatives of states at WHO bodies with diplomatic privileges and immunities become authoritative participants of the world medical community.

In its normative, scientific, educational, propaganda activities, the WHO relies on the cooperation and activities of other international organizations. In certain areas, WHO cooperates with other organizations of the UN system.

Key words: *factors, WHO, cooperation, national governments, international organizations, UN, COVID-19.*